

RECENZJE

ANNA DRABIUK

Recenzja książki Julity Makaro

Gubin – miasto graniczne. Studium socjologiczne

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007

Publikacja Julity Makaro *Gubin – miasto graniczne. Studium socjologiczne* opisuje życie społeczności lokalnej zamieszkującej nadgraniczne miasteczko Gubin. Gubin jest miastem ciekawym dla analizy socjologicznej ze względu nie tylko na przygraniczny charakter, ale również na powojenne losy społeczności i miasta. Miasto po konferencji w Poczdamie w 1945 roku zostało podzielone na dwie części: niemiecką i polską, a granicą je oddzielającą stała się rzeka Nysa Łużycka. W związku z tym z jednego organizmu administracyjnego wyodrębniły się dwa miasta: Gubin po stronie polskiej i Guben po stronie niemieckiej. Publikacja Julity Makaro znakomicie wpisuje się w tematykę socjologii pogranicza, ponieważ autorka książki zwraca uwagę na wpływ bliskości granicy na społeczno-kulturowe relacje zachodzące między przedstawicielami dwóch narodowości oraz jej znaczenie na kształtowanie się sąsiedztwa w dwóch przygranicznych społecznościach miejskich.

Autorka opisując życie społeczności Gubina wykorzystuje źródła zastane (archiwalne, urzędowe, prasowe) oraz wywołane (wywiady swobodne przeprowadzone z mieszkańcami Gubina). Julita Makaro do swojej publikacji użyła 76 wywiadów swobodnych. Wśród udzielających wywiady znalazły się osoby najstarsze, które od 1945 roku były związane z Gubinem, osoby urodzone w Gubinie po wojnie, które w dorosłe życie weszły w latach osiemdziesiątych, oraz młodzież, której wspomnienia obejmują tylko lata dziewięćdziesiąte. Badania obejmowały zarówno osoby zaangażowane w pracę społeczną, przedstawiciele elit rządzących, jak i zwykłych obywateli miasta. Kompleksowe wykorzystanie metod i narzędzi badawczych sprawia, że autorka w swojej pracy buduje bogaty i komplementarny obraz społeczności miejskiej nadgraniczne-

go Gubina. Julita Makaro, opisując życie mieszkańców miasta, korzysta z badań historyczno-terenowych. Poprzez sięganie do historii nadgranicznego miasteczka, umożliwia czytelnikowi poznanie i zrozumienie współczesnych losów mieszkańców. Autorka przyjmuje chronologiczny układ pracy, przedstawia losy nadgranicznej społeczności miejskiej od czasów powojennych do współczesnych, dzięki czemu pokazuje dynamikę procesów zachodzących w mieście, zmiany funkcji miasta, rozwój form sąsiedztwa gubieńskiego-gubińskiego oraz życie codzienne mieszkańców, wyznaczone przez „zamkniętą” i „otwartą” granicę. Chronologiczny układ pracy przekłada się na cztery rozdziały pracy.

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Gubin jako miasto zamknięte w latach 1945-1971* poświęcony jest pierwszemu etapowi kształtowania się polskiej społeczności miejskiej w Gubinie. Autorka podejmuje tu kilka bardzo ważnych kwestii. Zwraca uwagę na trudności związane z osadzaniem się ludności na terenach przygranicznych. Tereny zajmowane przez Polaków były terenami opuszczonymi przez ludność niemiecką, stanowiły pewnego rodzaju próżnię społeczną, którą zasiedlały grupy Polaków wywodzących się ze zróżnicowanych kulturowo regionów Polski. W związku z tym pojawiły się trudności dotyczące procesów adaptacyjnych i integracyjnych, spowodowane zapóźnieniami cywilizacyjnymi niektórych grup. Autorka opisuje, jak w warunkach próżni społecznej kształtuje się nowa społeczność, która musi się zaadaptować do nowej sytuacji i zbudować instytucje społeczne. Główny problem omówiony w tym rozdziale to sprawa zamkniętej granicy między polską i niemiecką częścią miasta. W latach 1945-1971 granica między Gubinem a Gubenem była szczególnie zamknięta dla ruchu turystycznego i stanowiła barierę dla ewentualnych kontaktów polsko-niemieckich. Granica nie tylko stanowiła barierę, ale izolowała miasto od infrastruktury komunikacyjnej powodując, że Gubin stał się miastem peryferyjnym, pozbawionym łączności z centrum i zapomnianym przez władze centralne. Autorka pokazuje także, że mimo zamkniętej granicy Polacy i Niemcy potrafili nawiązać współpracę w sprawie odbudowy miasta. Dużym atutem tego rozdziału jest to, że poprzez wprowadzenie czytelnika w początki kształtowania się społeczności miejskiej oraz poznanie znaczenia granicy oddzielającej dwie części miasta, autorka pozwala zrozumieć czytelnikowi obecną sytuację relacji społecznych, panujących w nadgranicznym miasteczku.

Rozdział drugi, zatytułowany *Od „otwartej” granicy do stagnacji w kontaktach transgranicznych. Gubin w latach 1972-1989* pokazuje, jakie znaczenie dla

rozwoju i funkcji nadgranicznego miasteczka miało podpisanie umowy o ruchu bezwizowym między Polską i NRD. Autorka w tym rozdziale podejmuje kilka kwestii. Po pierwsze zwraca uwagę na zmianę wizerunku miasta Gubin. Pokazuje, w jaki sposób miasto traktowane peryferyjnie przez władze centralne i wojewódzkie, staje się ośrodkiem, w którym następuje rozwój inwestycji. Wskazuje, że do zmiany wizerunku i znaczenia miasta przyczyniło się przede wszystkim otwarcie granicy, a co za tym idzie, wzrost ruchu turystycznego, który wpłynął na rozwój i przebudowę miasta. Po drugie Julita Makaro zwraca uwagę na znaczenie współpracy instytucjonalnej, jaka miała miejsce między stroną niemiecką a polską miasta. Opisuje wiele przedsięwzięć podejmowanych między samorządami miast, które miały znaczny wpływ na rozwój. Po trzecie autorka podejmuje tematykę masowych i bezpośrednich styczności dwóch nacji – mieszkańców Gubina i Guben. Ten wątek jest ciekawie opisany z punktu widzenia analizy socjologicznej. Jest też stosunkowo nowym zagadnieniem w badaniach socjologicznych, ponieważ w wielu analizach spotykamy się głównie z tematyką współpracy i współdziałania, pomijając rolę mniej świadomych bezpośrednich styczności. Autorka zauważa, że bezpośrednie styczności, które ujawniały się na bazie kontaktów handlowych i turystycznych, przyczyniły się do zmian świadomości i tożsamości kulturowej mieszkańców nadgranicznego Gubina. Były również ważnym symptomem pojawienia się procesów integracyjnych między sąsiednimi częściami miasta. Rozdział zamykają rozważania na temat społecznych konsekwencji wynikających z ponownego zamknięcia granicy. Ta część pracy jest bardzo ważna z punktu widzenia socjologii pogranicza. Pokazuje, w jaki sposób granica i regulacje z nią związane wpływają z jednej strony – w skali makro na rozwój i znaczenie miasta, z drugiej zaś – w skali mikro na kształtowanie się świadomości i tożsamości kulturowej, w wyniku bezpośrednich kontaktów z przedstawicielami innego narodu.

Rozdział trzeci, zatytułowany *Nowe szanse Gubina po zjednoczeniu Niemiec. Gubin w latach 1990-2003* pokazuje nowe możliwości przygranicznego miasteczka, które pojawiły się w wyniku zmian w krajach bloku wschodniego, w Polsce oraz Niemczech. Granica straciła swój dzielący charakter i w związku z tym zaczęły się kształtować transgraniczne relacje. Autorka opisuje, w jaki sposób nastąpiło ponowne nawiązanie współpracy między częścią polską i niemiecką miasta. Wskazuje także na znaczenie euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr oraz jego rolę w rozwoju miasta i budowaniu świadomości kulturowej jego mieszkańców. Dość ciekawym programem wspólnych działań polskiego

Gubina i niemieckiego Gubena, które opisuje Julita Makaro, jest idea euro-miasta. U podstaw tej koncepcji leży założenie o traktowaniu obu miast jako jednego organizmu. Głównym celem tej idei zatem jest niwelowanie różnic między częścią niemiecką i polską w zakresie zagospodarowania przestrzennego, szkolnictwa, gospodarki i innych obszarów działań. Rozdział zamykają rozważania na temat społecznych konsekwencji „otwartej granicy”. Autorka wskazuje tu na nowy typ stosunków polsko-niemieckich, nie są to tym razem relacje wymuszone przez ideologizowane postulaty wzajemnej przyjaźni w bloku socjalistycznym, ale rzeczywiste i świadome działania. Typ współpracy, który opisuje Julita Makaro, obejmuje szereg dziedzin życia i przyjmuje przede wszystkim charakter współpracy instytucjonalnej.

Rozdział czwarty zatytułowany *Postrzeganie niemieckiego sąsiedztwa przez mieszkańców Gubina* odwołuje się do opinii mieszkańców polskiej części miasta, zebranych w postaci w wywiadów swobodnych. Autorka pokazuje przeobrażenia, jakim uległo polsko-niemieckie sąsiedztwo i związane z tym zmiany w postrzeganiu niemieckiego sąsiada przez mieszkańców Gubina. W celu przybliżenia możliwości zrozumienia obrazu sąsiada przez czytelnika, Julita Makaro opisuje kategorie teoretyczne sąsiedztwa i stereotypu. Wprowadza kategorie sąsiedztwa biernego, charakterystycznego dla czasów „zamkniętej” granicy oraz sąsiedztwa interaktywnego. Autorka pokazuje, w jaki sposób sąsiedztwo mieszkańców dwóch części nadgranicznego miasteczka przeszło *od stanu uświadamianej bliskiej obecności i częściowej widzialności, przez formę licznych bezpośrednich styczności z dominacją interakcji instytucjonalnych* (Makaro 2007: 173). Przedstawia także wizerunek Niemca, jaki tworzy się w wyniku wypowiedzi respondentów. Obraz ten, jak zauważa Julita Makaro, budowany jest w oparciu o stereotypy narodowościowe oraz własne doświadczenia życiowe. Im doświadczenia są bardziej pozytywne, tym stereotypy łatwiej poddają się rewizji. Autorka w tym rozdziale w dość klarowny sposób przedstawia kategorie socjologiczne, które wzbogaca wypowiedziami badanych. Wydaje się, że opisywany rozdział ma stanowić uzupełnienie poprzedniego, dotyczącego współpracy instytucjonalnej między polską i niemiecką częścią miasta. Celem autorki jest natomiast sprawdzenie kompatybilności współpracy instytucjonalnej i politycznej obu miast z procesami na poziomie społecznym.

Publikacja Julity Makaro *Gubin – miasto graniczne. Studium socjologiczne* jest książką bardzo interesującą ze względu na tematykę oraz przyjętą w niej metodologię. Autorka, opisując społeczność nadgranicznego miasteczka Gu-

bin, opiera się na metodzie integralnej Kazimierza Dobrowolskiego, łącząc perspektywę historyczną i socjologiczną. Uwzględnienie podłoża historycznego przez Julitę Makaro znacznie wzbogaca badania socjologiczne. Dzięki nim czytelnikowi łatwiej zrozumieć zjawiska społeczne zachodzące na terenie nadgranicznego miasteczka i relacje między mieszkańcami polskiej i niemieckiej części miasta. Autorka, odwołując się do uwarunkowań historycznych miasta, tworzy kompleksowy obraz procesów zachodzących w Gubinie. Przyjęta forma historyczno-socjologiczna w pozytywny sposób odróżnia książkę od innych publikacji z zakresu socjologii pogranicza.

Julita Makaro pisząc książkę *Gubin – miasto graniczne. Studium socjologiczne* odwołuje się do wielu źródeł badawczych. Łącząc źródła zastane tj. roczniki i dane urzędowe z wywiadami swobodnymi przeprowadzonymi z mieszkańcami Gubina, z jednej strony buduje pełny obraz życia codziennego w nadgranicznej miejscowości, z drugiej zaś umożliwia czytelnikowi weryfikację danych pochodzących z różnych źródeł badawczych. Książka skłania do refleksji nad dalszymi losami integrującej się społeczności Gubin – Guben. Daje także możliwość budowania analiz porównawczych procesów zachodzących w społeczności gubińskiej z procesami występującymi w innych społecznościach nadgranicznych.

Struktura książki jest bardzo przejrzysta. Chronologiczny układ pracy pozwala na uporządkowany opis zjawisk społecznych, a zrozumiały język na łatwość przyswojenia treści. Publikacja Julity Makaro, *Gubin – miasto graniczne. Studium socjologiczne* może stanowić lekturę uzupełniającą nie tylko dla socjologów, ale także innych czytelników, którzy interesują się tematyką pogranicza, stosunków polsko-niemieckich oraz problemem kształtowania tożsamości narodowych.